

William L. Rowe'da Dostane Ateizm: Amaçsız Kötülük Argümanı ve Şüpheci Teizmin İtirazı*

Semra TÜFENKİ | ORCID: [0000-0002-0727-3699](https://orcid.org/0000-0002-0727-3699)

Doç. Dr. | semratufenki@gmail.com

Balıkesir Üniversitesi | ROR ID: ror.org/02tv7db43

İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı

Balıkesir | Türkiye

Öz

Bu makale, William L. Rowe'un "dostane ateizm" kavramı üzerine odaklanmaktadır. Bu amaçla öncelikle Rowe'un "dostane ateizm" kavramı ile ne kastettiği, daha sonra ateizm anlayışını "amaçsız kötülük" kavramı üzerinde temellendirdiği argümanı ele alınmıştır. Rowe'a göre, şahit olunan kötülükler Tanrı'nın varlığı aleyhine kesin bir argüman oluşturmamakla birlikte, bu kötülüklerin bir amacının olmaması Tanrı'nın varlığını ihtimal dışı kılar. Rowe, kötülük probleminin Tanrı'nın varlığı aleyhine kesin bir kanıt oluşturmamasından yola çıkarak teistlerin Tanrı'ya inanırken rasyonel gerekçeleri olabileceğini ve ateistlerin teistlere dostça yaklaşımları gerektiğini öne sürer. Ana fikri bu şekilde özetlenebilecek "dostane ateizm" kavramı, teist-ateist tartışmalarına olumlu bir katkı sunmakla birlikte eleştiriye açıktır. Ancak bu eleştirilerden önce, Rowe'un ateizmini temellendirdiği amaçsız kötülük argümanını epistemik açıdan sorgulayan "şüpheci teizm" ele alınacaktır. Amaçsız kötülük argümanı dünyadaki kötülüklerin herhangi bir iyiye hizmet etmediğini öne sürer. Şüpheci teizm ise insanın bilişsel kapasitenin sınırlı olması nedeniyle dünyadaki kötülüklerin bir iyiye hizmet edip etmediğini bilemeyeceğimizi iddia eder. Rowe'un "dostane ateizm" kavramını ve bu kavramın dayandığı felsefi temelleri ve argümanları tartışmayı amaçlayan bu makalede dostane ateizm kavramını kullanmanın iki açıdan problemli olduğu tespit edilmiştir. Eğer ateist kendi delillerini üstün tutuyorsa dostane ateizm adlandırması, geleneksel ateizmden farklı ve alternatif bir bakış açısı sunmaz. Öte yandan, teizmin ve ateizmin delillerinin eşit ölçüde rasyonel olduğu kastediliyorsa, ateizmin daha rasyonel olduğu iddiası çökmüş olur.

Anahtar Kelimeler

Din Felsefesi, William L. Rowe, Dostane Ateizm, Amaçsız Kötülük, Şüpheci Teizm

Atıf Bilgisi

Tüfenkçi, Semra. "William L. Rowe'da Dostane Ateizm: Amaçsız Kötülük Argümanı ve Şüpheli Teizmin İtirazı". *Akademik-Us* 17 (Mayıs 2025), 1-21.

<https://doi.org/10.70971/akademikus.1678059>

Geliş Tarihi	17.04.2025
Kabul Tarihi	07.05.2025
Yayın Tarihi	31.05.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu makale, 2. Uluslararası İzmir Sosyal ve Beşeri Bilimler Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "William L. Rowe'un Dostane Ateizmi, Teizme Dost mudur?" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	İntihal.net ile yapıldı.
Etik Bildirim	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Friendly Atheism in William L. Rowe: The Argument from Pointless Evil and the Objection of Skeptical Theism*

Semra TÜFENKİ | ORCID: [0000-0002-0727-3699](https://orcid.org/0000-0002-0727-3699)

Assoc. Prof. | semratufenki@gmail.com

Balıkesir University | ROR ID: ror.org/02tv7db43

Faculty of Theology, Department of Philosophy of Religion

Balıkesir | Türkiye

Abstract

This article focuses on William L. Rowe's concept of "friendly atheism". For this purpose, it first examines what Rowe means by "friendly atheism," and then discusses the argument he bases on the concept of "pointless evil" that grounds his understanding of atheism. According to Rowe, although the evils we witness do not constitute a conclusive argument against the existence of God, the lack of a purpose behind these evils makes the existence of God improbable. Starting from the fact that the problem of evil does not provide definitive evidence against the existence of God, Rowe argues that theists may have rational grounds for believing in God and that atheists should adopt a friendly attitude toward theists. While the concept of "friendly atheism," based on this background, offers a positive contribution to the theist-atheist debate, it is also open to criticism. However, before addressing these criticisms, the article will examine "skeptical theism," which challenges the "pointless evil" argument — the basis of Rowe's atheism — from an epistemic perspective. The pointless evil argument suggests that the evils in the world serve no greater good. Skeptical theism, on the other hand, claims that due to the limitations of human cognitive capacity, we cannot know whether the evils in the world serve some greater good. In this article, which aims to discuss Rowe's concept of "friendly atheism" and the philosophical foundations and arguments on which it is based, it is determined that the use of the concept of friendly atheism is problematic in two respects. If the atheist favours his or her arguments, the designation of friendly atheism does not offer a different and alternative viewpoint to traditional atheism. On the other hand, if it is meant that the arguments for theism and atheism are equally rational, then the claim that atheism is more rational collapses.

Keywords

Philosophy of Religion, William L. Rowe, Friendly Atheism, Pointless Evil, Skeptical Theism

Citation

Tüfenkçi, Semra. “Friendly Atheism in William L. Rowe: The Argument from Pointless Evil and the Objection of Skeptical Theism”. *Akademik-Us* 17 (May 2025), 1-21.

<https://doi.org/10.70971/akademikus.1678059>

Date of Submission	17.04.2025
Date of Acceptance	07.05.2025
Date of Publication	31.05.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled 'Is William L. Rowe's Friendly Atheism Friendly to Theism?', orally delivered at the 2nd International Izmir Congress on Humanities and Social Sciences. This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Tanrı'nın varlığı, felsefenin en eski ve köklü tartışma alanlarından biri olup, ateizm ve teizm bu tartışmada zıt kutupları temsil etmektedir. Günümüz din felsefesinde özellikle kötülük problemi üzerine inşa edilen ateizmin önemli temsilcilerinden biri olan William L. Rowe, teizm ve ateizm tartışmalarına farklı bir bakış açısı getirerek “dostane ateizm” kavramını geliştirmiştir.

“Dostane ateizm” kavramı kabaca ateistlerin teistlere dostça davranması olarak tanımlanmaktadır. Rowe’a göre, bazı teistler ateistlere karşı dostane davranmak için bir neden görmedikleri gibi, bazı ateistler de teistlere karşı dostane davranmak için bir neden göremezler. Rowe bu hususta onlara katılmamakla birlikte, bunun kişinin herkesle dost olmak gibi ahlâkî bir yükümlülüğü olduğu anlamına gelmediğini ekler. Öte yandan ateistlerin agnostiklerle ve teistlerle, teistlerin de ateist ve agnostiklerle dost olmaya çalışmasının iyi olduğunu düşünür.¹

Rowe’un dostane ateizminin ana fikrini, bir teistin inancının rasyonel temellere dayanmamakla birlikte Tanrı’ya inanmakta rasyonel olarak haklı olabileceği ve bu durumu kabul etmenin ateist için bir çelişki oluşturmayacağı yaklaşımı oluşturur. Bu yaklaşım, ateistlerin teistleri anlamasına yönelik olumlu bir adım olarak değerlendirilse bile Rowe’un “dostane ateizm” kavramı teizmin temel iddialarının eleştirilmesine dayanır. Bu yönüyle Rowe’un, teist-ateist gerilimine ılımlı bir bakış açısı sunma niyetinde olduğu göz önüne alınmakla birlikte teizm açısından, bu yaklaşımın dayandığı temel varsayımları ve Tanrı inancına yönelik getirdiği eleştirileri değerlendirmek ve eleştirel bir gözle incelemek önemlidir.

Rowe dünyadaki acı ve ıstırapları dostane ateizm kavramına dayanak olarak alır. O, mantıksal kötülük probleminin Tanrı ve kötülüğü aynı anda kabul etmenin çelişik olduğu iddiasına karşın, delilci kötülük problemini² daha açık bir ifadeyle Tanrı ve kötülüğü aynı anda kabul etmenin mantıksal olarak çelişki oluşturmadığını ancak kötülüğün miktarı ve çeşitliliğinin ateist olmayı makul kıldığını savunur. Ancak buradan, teizmin çürütüldüğü ve teistin irrasyonel bir tutum içinde olduğu sonucuna varmaz.³

Bu makalede, Rowe’un “dostane ateizm” kavramı ile ne kastettiği ve bu kavramı temellendirdiği “amaçsız kötülük” iddiası ele alınacaktır. Amaçsız kötülük kavramı üzerinde temellendirdiği delilci kötülük probleminin şüpheli teizmin argümanları

¹ William L. Rowe, “Friendly Atheism Revisited”, *International Journal for Philosophy of Religion* 68/3 (December 2010), 12.

² Rowe, birbiriyle ilişkili üç farklı delilci kötülük argümanı ortaya koyar. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2023), 48-83.

³ Shane Andre, “The Problem of Evil and the Paradox of Friendly Atheism”, *International Journal for Philosophy of Religion* 17/3 (1985), 209.

bağlamında nasıl cevaplandırılabilceği ve Rowe'un yaklaşımının bu cevaplarla nasıl ilişkilendirilebileceği de tartışmanın merkezinde olacaktır. Sonuç olarak teist bir perspektiften bakıldığında, Rowe'un dostane ateizm yaklaşımının, teizm ile ateizm arasındaki çatışmayı çözmek yerine bu tartışmanın özündeki farklılıkları bulanıklaştırma riski taşıdığı ileri sürülmektedir.

1. Dostane Ateizm Kavramının Tahlili

Rowe, "teist", "ateist" ve "agnostik" terimlerinin dar ve geniş anlamlarını birbirinden ayırır. O, daraltılmış teizmi yaratıcı, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, ebedî, mutlak iyi bir varlığa inanmak, genişletilmiş teizmi ise bir tür ilahî varlığın veya ilahî gerçekliğin varlığına inanmak olarak tanımlar. Genişletilmiş teizm, yaratıcı, mükemmel iyi, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, ebedî bir Tanrı tasavvurunu tanımı dışında bırakabilir. Diğer bir deyişle daraltılmış teizme inanmak, genişletilmiş teizmi içerirken, genişletilmiş teizme inanmak, daraltılmış teizmi dışarıda bırakabilir. Rowe ateist ve agnostik terimlerinin de dar ve geniş anlamları arasında benzer ayrımların yapılması gerektiğini ifade eder. Genişletilmiş ateizm ilahî varlığın veya ilahî gerçekliğin olduğunu inkâr etmekten daraltılmış ateizm, daraltılmış teizmin Tanrısını inkâr etmektir. Rowe, Tillich'i örnek vererek, bir kişinin genişletilmiş teizmi ve daraltılmış ateizmi benimseyebileceğini iddia etmektedir. Ona göre Tillich, Tanrı'nın varlığına inandığı için genişletilmiş ateist değildir ancak her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi olan ilahi bir varlığın var olduğunu inkâr ettiği için dar anlamda ateisttir. Rowe, düşüncelerini daraltılmış teizm, daraltılmış ateizm ve daraltılmış agnostisizm terimleri üzerine inşa eder.⁴ Görüldüğü gibi Rowe'un tartışmalarındaki muhatabı dar anlamda teizmdir. O dar anlamda teizmin argümanlarını ele alırken, ateistlerin teistlere yönelttikleri rasyonel olmama suçlamasını yumuşatmaya çalışır.

Rowe'a göre bir ateistin teizm karşısında alabileceği üç ana pozisyon vardır: Düşmanca ateizm, kayıtsız ateizm ve dostane ateizm. Düşmanca ateizmde ateist, herhangi bir teistin, teizmin Tanrısına inanmakta rasyonel olarak haklı olmadığını ileri sürer. Kayıtsız ateizmde ateist, herhangi bir teistin, teizmin Tanrısının var olduğuna inanmakta rasyonel olarak haklı olup olmadığına dair fikir sahibi değildir. Dostane ateizmde ise ateist, bazı teistleri teizmin Tanrısına inanmakta rasyonel olarak haklı bulabilir.⁵

Rowe'a göre dostane ateistin bu pozisyonu paradoksal bir durum içeriyor gibi görünmektedir. Çünkü hem teistlerin yanlış bir önermeye inandığından emin olduğu hem de bu yanlış önermeye inanmayı rasyonel olarak haklı gördüğü için dostane ateist, tutarsız değilse bile paradoksal bir konumda olduğu izlenimi verir. Ancak Rowe'a göre bir kişinin inancını rasyonel olarak gerekçelendirmesi için, sahip olduğu inancın doğru olması gerekli

⁴ William L. Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" *American Philosophical Quarterly* 16/4 (October 1979), 335

⁵ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 340.

bir koşul değildir. Bu nedenle dostane ateist, teistin inanmakta rasyonel olarak haklı olduğunu savunurken, teistin inancının doğru olduğunu kabul etmek zorunda değildir. Teistin inandığı şeyi kesin bir şekilde reddeden dostane ateistin çıkış noktası, teistin inanmak için rasyonel temellere sahip olabileceğidir. Dostane ateist, Tanrı'nın varlığını reddederken rasyonel olarak haklı olduğunu savunurken aynı zamanda bir başkasının tam tersine inanmakta da eşit derecede haklı olduğunu kabul eder. Rowe bir örnekle bu görüşünü açıklamaya çalışır. Örneğe göre: Hawaii'ye gitmek üzere havalanan bir uçak, kalkıştan saatler sonra düşer. Yirmi dört saat geçtikten sonra uçaktan sağ kurtulan birinin olmadığı düşünülür. Bu koşullarda uçaktaki yolculardan birinin arkadaşları, bu kişinin öldüğüne inanmakta rasyonel olarak haklıdırlar. Ancak arama uçaklarının neden kendisini göremediğini merak ederek can yeleğinin içinde bir aşağı bir yukarı salınırken düşen uçaktaki yolcunun kendi ölümüne inanması pek mantıklı değildir. Öte yandan, kurtarılmayı beklerken kendisini eğlendirmek için, arkadaşlarının şu anda öldüğüne inanmakta rasyonel olarak haklı oldukları gerçeğini pekâlâ düşünebilir.⁶ Yaşadığı sürece yolcunun epistemik durumu arkadaşlarından üstündür çünkü daha fazla bilgiye sahiptir. Buna rağmen arkadaşlarının, yaşadığı ilk yirmi dört saatlik sürede öldüğüne inanmak için rasyonel gerekçeleri vardır.⁷ Bunun gibi belki bir ateist, ateist inancında rasyonel olarak haklı olabilir ve yine de bazı teistlerin inandığının tam tersine inanmakta rasyonel olarak haklı olduğu savunabilir.⁸ Örnekte düşen uçaktaki yolcunun arkadaşları teisti, yolcunun kendisi ateisti temsil etmektedir. Rowe'un bu örnekle anlatmak istediği, teistin yanlış bilgiye dayalı bir inanca sahip olmasına rağmen inancını rasyonel temellere dayandırabileceğidir. Rowe dostane ateizm kavramını bu fikir üzerine inşa eder.

2. Amaçsız Kötülük Argümanı ve Dostane Ateizmin Temellendirilmesi

Rowe'un Tanrı'nın nasıl bir varlık olması gerektiği konusundaki yaklaşımı amaçsız kötülük argümanına ve dolayısıyla dostane ateizm kavramına zemin hazırlar. Teistlerin farklı Tanrı tasavvuruna sahip olmaları gibi ateistlerin de Tanrı gerçekten var olsaydı nasıl bir varlık olacağı konusunda farklı görüşlerde olmaları düşünülebilir. Rowe "Tanrı var olsaydı nasıl bir varlık olurdu?" sorusunu sorar ve teist olsaydı, Anselmci bir Tanrı anlayışını benimseyeceğini vurgular.

Kendi Tanrı kavrayışım, Anselmci bir anlayıştır; zira Tanrı'nın, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir varlık olarak, herhangi bir mümkün dünyada var olması durumunda her mümkün dünyada da var olduğunu düşünüyorum. Çoğu teistin bu Tanrı anlayışını kabul edilebilir bulacağını tahmin ediyorum. Gerçek dünyada Tanrı gibi bir varlığın var olmadığına inandığım için Tanrı'nın hiçbir mümkün dünyada var olmadığına inanıyorum. Kısacası, Anselm benzeri Tanrı kavrayışım, Tanrı'nın herhangi bir mümkün dünyada var olması

⁶ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 340.

⁷ Jeffery Johnson, "From Friendly Atheism to Friendly Natural Theology: The Case for Modesty in Religious Epistemology", *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* 7 (2003), 126.

⁸ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 340.

durumunda her mümkün dünyada var olacağını ve eğer var olmadığı bir mümkün dünya varsa var olduğu hiçbir mümkün dünya olmadığını savunur. Az önce ifade ettiğim bu görüş, Tanrı hakkındaki düşüncemin Anselm'in Tanrı kavramına büyük ölçüde benzediğini gösterir.⁹

Rowe, Anselm gibi¹⁰ Tanrı'nın en mükemmel varlık olması gerektiğini kabul eder. Ancak Anselm'in aksine, dış dünyadaki varoluşun kendi başına bir mükemmellik göstergesi olduğunu kabul etmez. Çünkü bu, herhangi bir olası X varlığı için, eğer X yoksa, X var olsaydı daha mükemmel bir varlık olacağı anlamına gelir. Rowe ontolojik kanıttaki “mutlak iyi bir varlık” yerine “mutlak kötü bir varlık” fikrini koyarak kanıtı yeniden düşünür. Onun iddiası akıl yürütme formunda şu şekilde ifade edilebilir:¹¹

1. Her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak kötü bir varlık fikrini düşünelim.
2. Diyelim ki böyle bir varlığın mümkün bir varlık olduğunu düşündüğümüzü varsayalım.
3. Hem iyi varlıkların hem de kötü varlıkların gerçekten var olabileceğini ve var olduğunu biliyoruz.
4. O halde her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlığın her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak kötü bir varlıktan daha mümkün olduğunu düşünmek için zorlayıcı bir nedenimiz yoktur.¹²

Eğer “gerçekte var olmak” mükemmellikse, o zaman hem “her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlık” hem de “her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak kötü bir varlık” gerçekten var olsalardı her ikisi de mükemmel varlık olurdu. Ve iki mükemmel varlıktan biri diğerini yok edemeyeceğine göre doğal dünyanın iyi olduğu kadar kötüyü de içermesi şaşırtıcı olmazdı. Belki de Tanrı istisnai derecede iyi bir dünya yaratmayı tercih ederken, Şeytan istisnai derecede kötü bir dünya yaratmayı tercih etmiştir. Her biri diğerinin yarattığı dünyayı yok edebileceğinden hem iyinin hem de kötünün olduğu bir dünya yaratma konusunda anlaşmış olabilirler. Böylece kendimizi önemli miktarda hem iyiyi hem de kötüyü içeren bir dünyada buluruz.¹³

⁹ Rowe, “Friendly Atheism Revisited” 11.

¹⁰ Anselm'e göre Tanrı yokluğu düşünülemeyen bir varlıktır. Yokluğu düşünülemeyen bir şeyin var olduğunu düşünmek mümkündür. Böyle bir varlık, yokluğu düşünülebilen bir varlıktan daha büyüktür. Dolayısıyla, daha büyüğü düşünülemeyen bir şeyin yokluğunun düşünülmesi çelişkidir. Çünkü bu durumda daha büyüğü düşünülemeyen şey, daha büyüğü düşünülemeyen şey olmaz. Dolayısıyla daha büyüğü düşünülemeyen bir şeyin yokluğu düşünülemez. Anselm, *Monologion and Proslogion: with the Replies of Gaunilo and Anselm*, çev. Thomas Williams (Indianapolis: Hackett Publishing, 1996), 100.

¹¹ Rowe, “Friendly Atheism Revisited”, 11

¹² Rowe, “Friendly Atheism Revisited”, 12. Anselm Tanrı'yı en mükemmel varlık olarak tanımlarken bu tanımın en can alıcı noktası Tanrı'nın var olmak bakımından en mükemmel varlık olmasıdır. Bu da ikinci bir mükemmel varlık fikrini ortadan kaldırır. Dolayısıyla mükemmel derecede iyi bir varlık varsa mükemmel derecede kötü bir varlık vardır diyemeyiz.

¹³ Rowe, “Friendly Atheism Revisited”, 12. Her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlığın ya yok edemeyeceği ya da tamamen bilinmeyen bir nedenle var olmasına izin vermeyi seçtiği çok güçlü, insanları iyilik yerine kötülük yapmaya teşvik eden kötü bir varlığın (Şeytan) var olduğunu

Rowe muhtemelen burada kötülük problemi ortada dururken ontolojik argümana dayanarak Tanrı'nın varlığının ispatlanamayacağını iddia eder. Eğer Tanrı mükemmel derecede iyi bir varlıksa kötülüğe izin vermemesi gerekir ya da kötülüğü açıklamak için mükemmel derecede kötü bir varlık fikrini kabul etmeliyiz. Bu mümkün olmayacağına göre geriye kötülüğü Tanrı'nın var olmadığı düşüncesiyle açıklamak kalır.

Rowe'a göre korkunç kötülük örnekleri, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi olan hiçbir varlığın var olmadığına inanmak için makul gerekçeler sağlasa da Tanrı'nın var olmadığına dair bir kanıt sağlama konusunda oldukça yetersizdir. Çünkü Tanrı'nın neden kötülükleri engellemediği konusunda birtakım gerekçeler öne sürülebilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Her şeyi bilen bir varlık, korkunç bir kötülüğü engellemesi durumunda daha büyük bir kötülüğün gerçekleşeceğini bilir. Dahası, eğer Tanrı sürekli olarak insan yaşamına müdahale edecek olsaydı, insanlar ihtiyacı olanlara yardım etmekten vazgeçebilir ve bütün sorumluluğu Tanrı'ya bırakabilirdi. Dolayısıyla bildiklerimize dayanarak, dünyamızdaki korkunç kötülüklerin bize, içinde yaşadığımız dünyayı yaratan, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlığın var olmadığına dair bir kanıt sağladığı sonucuna varılamaz. Yine de Rowe, dünyada kötülüklerin yoğunluğunu gerekçe göstererek Tanrı diye bir varlığın gerçekten var olmadığına inanmak için makul gerekçeleri olduğunu belirtir.¹⁴

Rowe, argümanını kötülük problemine dayandırırken bazı kötülüklerin amaçsız, anlamsız, gereksiz oluşuna odaklanır. İnsan ve hayvanların yoğun ıstırapı açık bir kötülük durumudur. Yoğun ıstırap daha büyük bir iyiliğe yol açıyorsa, diğer bir deyişle söz konusu ıstırapa katlanmadan bu iyilik elde edilemeyecekse, ıstırapın haklı olduğu sonucuna varabilir ancak yine de kötülük olarak kalır. Kendi başına kötü olan şey, bazen kendi içinde iyi olan bir şeyi ortaya çıkardığı için araç olarak iyi olsa da özünde kötüdür.¹⁵ Dünyadaki kötülüğün miktarına dayalı ateizm argümanını Rowe şu şekilde ifade eder:

1. Her şeye gücü yeten, her şeyi bilen bir varlığın, daha büyük bir iyiliği kaybetmeksizin ya da aynı derecede veya daha büyük bir kötülüğe izin vermeksizin önleyebileceği yoğun ıstırap örnekleri mevcuttur.
2. Her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlık, daha büyük bir iyilik kaybedilmediği ya da aynı derecede veya daha büyük bir kötülüğe izin verilmediği sürece, herhangi bir yoğun ıstırapın ortaya çıkmasını önlerdi.

varsayarak bu sorun belki hafifletilebilir. Ancak Tanrı'nın yanı sıra son derece güçlü, tamamen kötü bir varlığın da var olduğunu varsaymak ve bunu rasyonel temellere dayandırmaya çalışmak, Tanrı'nın varlığının rasyonelliği konusundaki problemin çözümüne katkı sağlamaz. Rowe, "Friendly Atheism Revisited", 11.

¹⁴ Rowe, "Friendly Atheism Revisited" 10.

¹⁵ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 335.

3. Her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi bir varlık yoktur.¹⁶

İkinci öncül, her şeyi bilen mutlak iyi olan bir varlığın yoğun acıyı önleyebileceğini varsayar. Aynı zamanda bu varlık engellemediği sürece gerçekleşen şeyler vardır. Kötülükler Tanrı engellemediği için ortaya çıkıyorsa bu durumda neden engellemediği açıklanmalıdır. Rowe'a göre bu nedenler, eğer kötülük engellenirse daha büyük bir iyiliğin ortaya çıkmayacak olması, eşit derecede kötü veya daha büyük bir kötülüğün ortaya çıkacak olmasıdır.¹⁷

Argümanın sonucunun geçerliliği, öncüllerin doğruluğuna bağlıdır. İkinci öncül teistler tarafından da Tanrı tasavvurlarının bir gereği olarak zorunlu bir şekilde kabul edilir. Bu nedenle argümanın birinci öncülünün ispatlanması önemlidir. Rowe birinci öncülü desteklemek için ormanda yanarak ölen geyik yavrusu örneğine başvurur. Rowe acı çekerek ölen bir geyik yavrusu örneği vererek amaçsız kötülüklerin ateizmi makul kıldığı yönündeki iddiasını güçlendirmeye çalışır. Örnekte, yıldırım çarpan bir ağacın neden olduğu bir orman yangınında mahsur kalan bir geyik yavrusunun beş gün boyunca yanarak acı içinde ölmesini konu edinir. Geyik yavrusunun çektiği ıstırapın amaçsız bir kötülük olduğunu, Tanrı'nın (eğer varsa) bazı iyilikleri kaybetmeden veya onun kadar kötü veya başka bir kötülüğe izin vermek zorunda kalmadan önleyebileceği bir kötülük olduğunu düşünmenin tamamen mantıklı olduğunu söyler.¹⁸ Geyik yavrusu örneği, ilk bakışta dünyada amaçsız kötülüklerin var olduğunun inkâr edilemeyeceğini göstermektedir. Ancak bu ıstırapların gerçekten amaçsız olup olmadığı bilinemez. Bu nedenle Rowe, acı çeken geyik yavrusu gibi durumların birinci öncülün doğru olduğuna dair kesin bir kanıt sunmadığını kabul eder. Öte yandan Rowe'a göre, bu tür durumlar birinci öncülün doğru olduğuna inanmayı makul kılar. Çünkü acıların çeşitliliği ve miktarı hesaba katıldığında insanın bilgisizliğine dayanılarak bu kötülükler ahlâkî olarak haklı gösterilemez. Dolayısıyla bu tür örnekler birinci öncüle kesin bir kanıt oluşturmaya da olasılık argümanı olarak başarılı görünür.¹⁹

Tanrı'nın geyik yavrusunun acı çekmesine izin vermesini gerekli kılacak daha büyük bir iyiliği hayal edemediğimiz genel olarak kabul edilir. Ve Tanrı'nın geyik yavrusunun korkunç derecede acı çekmesine izin vermemiş olsaydı önleyemeyeceği daha büyük bir kötülük olduğunu düşünmek de pek mantıklı görünmüyor. Rowe "Amaçsız kötülük" (pointless evil)²⁰ kavramı ile Tanrı'nın (eğer varsa) ağır basan bir iyiyi kaybetmeden veya eşit derecede kötü veya daha büyük bir kötülüğe izin vermek zorunda kalmadan önleyebileceği bir kötülüğü kasteder. Rowe'a göre Tanrı'nın her şeyi bilmesi ve mutlak gücü

¹⁶ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 336.

¹⁷ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 336.

¹⁸ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism" 337.

¹⁹ Andre, "The Problem of Evil and the Paradox of Friendly Atheism" 210.

²⁰ "Pointless" kavramı Türkçeye genellikle 'anlamsız', 'gereksiz' ya da 'amaçsız' şeklinde çevrilmiştir. Rowe'un "nihai bir iyiyi hizmet etmeyen kötülük" anlayışını "amaçsız" kelimesi daha iyi ifade ettiği için "pointless evil", "amaçsız kötülük" olarak çevrilmiştir.

göz önüne alındığında geyik yavrusunun acı çekmesi amaçsız bir kötülüktür çünkü Tanrı'nın bu olaya izin vermesini gerektirecek daha büyük bir iyiyi düşünmek oldukça zordur.²¹

Görüldüğü üzere Rowe'un argümanının odak noktası, "amaçsız kötülükler"dir. Geyik yavrusunun acı çekmesinin amaçsız olması, teizmin Tanrı'sının geyik yavrusunun ıstırabına gerek olmadan bir iyiliği meydana getirebilecek olmasıdır. Rowe'un amaçsız kötülükleri merkeze aldığı argümanı şudur:

1. Muhtemelen amaçsız kötülükler vardır (mesela geyik yavrusunun ıstırabı).
2. Tanrı varsa amaçsız kötülükler yoktur.
3. Muhtemelen Tanrı yoktur.²²

Rowe ilk öncülde geyik yavrusunun acı çekerek ölmesi gibi olgulara dayalı örneklerden yola çıkarak dünyada amaçsız kötülüklerin olduğunu varsayar. İkinci öncülde ise teizmin iddia ettiği "her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak iyi" bir Tanrı'nın amaçsız kötülülere izin vermeyeceğini iddia eder. Ona göre dünyada gerçekleşen kötülüklerin ya bir amacı olmalı ya da kötülüğü önlemek mümkün olmalıdır. Oysa dünyada Tanrı'nın önlemediği amaçsız kötülükler vardır ve bu kötülükler nedeniyle Tanrı'nın varlığı olasılıksal olarak düşük bir ihtimal olarak görünmektedir. Ve o bu şekilde sonuç önermesine ulaşır. Rowe argümanını kurarken tikel olaylardan yola çıkarak amaçsız kötülüklerin varlığını kesin bir ilke imiş gibi birinci öncül olarak konumlandırır. Bunu yaparken kötülüklerin bir amacı olsaydı, bizim bu amacı bilmemiz gerektiğini öne sürer. Tam da bu noktada şüpheli teistler insanın bilişsel kapasitesinin sınırlılığından yola çıkarak Tanrı'nın bir amacı olsa bile insanın bunu bilemeyeceğini öne sürerler.

3. Amaçsız Kötülük İddiasına Yanıt Olarak Şüpheli Teizm

Rowe'a teizm cephesinden çeşitli itirazlar yükselmiştir. Bu itirazların en dikkat çekici olanlardan biri şüpheli teizmin itirazıdır. Şüpheli teizmin önemli temsilcilerinden Wykstra, Rowe'a cevaben yazdığı makalesinde, Rowe'un argümanının özünün büyük kötülüklerin herhangi bir iyiliğe hizmet ediyor gibi "görünmediği" iddiası olduğunu ifade eder.²³

Rowe görünmüyor ifadesini iki duruma uygular. İlkinde geyik yavrusu örneğinde olduğu gibi tikel bir duruma, ikincisinde ise tümel bir duruma uygular. Rowe, uzak bir ormanda acı çekerek ölen geyik yavrusu örneğinde, geyik yavrusunun acı çekerek ölmesinin Tanrı'yı haklı çıkaracak herhangi bir amaca hizmet etmiyor gibi görüldüğünü

²¹ William L. Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", *International Journal for Philosophy of Religion* 59/2 (April 2006), 79.

²² Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 80.

²³ Stephen J. Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering: On Avoiding the Evils of 'Appearance'", *International Journal for Philosophy of Religion* 16 (1984), 73, Bkz. Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism", 337.

iddia eder: “Çünkü yavru geyiğin acısının önlenmesi için ya o iyiliğin kaybı ya da eşit derecede kötü veya daha bir kötülüğün meydana gelmesi gerekecek kadar daha büyük bir iyilik görünmüyor.”²⁴ İkincisinde dünyadaki kötülüklerin amacı olmadığı konusunda genel bir yargıya varır. “Dünyamızdaki birçok acının bir amacı yok gibi görünüyor - O'nun bunlara izin vermesini haklı kılan iyiliği göremiyoruz.”²⁵

“Görünmüyor” (*does not appear*) ifadesi sezgisel bir kavrayışa dayanır ve bu durum Rowe'un argümanının hem güçlü hem de zayıf yanını oluşturur. Wykstra'ye göre “görünmüyor” ifadesinin yukarıdaki gibi kullanımı, bu tür bir iddiayı kabul etmek için yerine getirilmesi gereken genel bir koşula aykırıdır. O, bu koşulu “Makul Epistemik Erişim Koşulu” (*the Condition of Reasonable Epistemic Access*) olarak adlandırır. Wykstra bu koşulun dünyada meydana gelen acı ve ıstırapların teizme karşı güçlü bir kanıt sunduğu iddiasını zayıflattığını savunur.²⁶

Wykstra CORNEA dediği bu ilkenin altında yatan akıl yürütmeyi göstermek için Swinburne'de “görünür” kelimesinin epistemik kullanımını ele alır. Swinburne'ün “safdillik ilkesi”ne göre “orada bir masa olduğunu (yani bir masa gördüğünüzü) deneyimlemeniz, orada bir masa olduğunu varsaymak için iyi bir kanıttır.” Buna göre, (özel hususların yokluğunda) bir özneye x'in mevcut olduğu veya bir özelliğe sahip olduğu epistemik olarak görünüyorsa, o zaman muhtemelen x'in mevcut olduğunun veya o özelliğe sahip olduğunun rasyonel bir ilke olarak kabul edilmesi gerekir.²⁷

Swinburne'e göre şeylerin nasıl göründükleri, onların nasıl olduklarının kanıtıdır, ancak şeylerin öyle görünmemeleri böylesi bir kanıt oluşturmaz. Bana odada bir masa veya bahçede bir heykel varmış gibi görünüyorsa, o zaman muhtemelen vardır. Ancak bana odada masa yokmuş gibi geliyorsa, eğer odadaki her yere baktığımda orada bir masa olsaydı bir tane görmüş olacağımı varsaymak için yeterli gerekçelerim varsa, bir masa görmemem masa olmadığını varsaymak için yeterli bir sebeptir. Bir ateistin, kendisine Tanrı yokmuş gibi görüldüğü bir deneyimi yaşadığı iddiası, yalnızca benzer koşullar karşılanırsa Tanrı olmadığına dair bir kanıt olabilir. Ancak Tanrı varsa, ateistin Tanrı'yı zorunlu olarak deneyimlemiş olması gerekeceğini varsaymak için iyi bir gerekçe yoktur.²⁸

²⁴ Rowe, “The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism”, 337

²⁵ Rowe, “Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil”, 85

²⁶ Wykstra, “The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering”, 74.

²⁷ Richard Swinburne, *The Existence of God* (Oxford: Clarendon Press, 2004), 303.

²⁸ Swinburne, *The Existence of God*, 304. Wykstra'ya göre Swinburne'ün olumlu ve olumsuz görünümlere dair açıklamalarından yola çıkarak Rowe'a işlevsel bir yanıt sunamayız. Swinburne'ün ilkesine göre bir durum bize nasıl görünüyorsa, o durum olduğu gibi kabul edilmelidir. Ancak burada olumlu ve olumsuz görünüş arasında ayrım yapılır. Safdillik ilkesi örneğin “bu odada masa var gibi görünüyor.” gibi olumlu bir görünüşten “Muhtemelen bu odada masa var.” sonucuna geçmeye izin verir. Olumsuz görünüşten “Bu odada masa yok gibi görünüyor.” iddiasından “Bu odada masa yok.” sonucuna geçmeye izin vermez. Odada masa var gibi görünüyorsa, masanın var olduğunu doğrudan

Swinburne'ün "görünmüyor"un kullanımıyla ilgili temel iddiası hatalı olsa bile söyledikleri sağlam bir sezgiye dayanmaktadır. Mesela seramik alanında profesör olan birisinin dekanlık yaptığı bir fakülteye, bir filozofun başvurduğunu düşünelim. Dekan, filozofun seminerini dinlerken Yunanca bir şeyler söylediği duyar. Felsefe eğitimi almadığı ve Yunanca bilmediği düşünüldüğünde dekan, "Bu cümlelerin bir anlamı yok gibi görünüyor." deme hakkına sahip midir? Bu örnek olayda Swinburne'ün koşulu sağlanmamaktadır, dolayısıyla X kişinin "görünüyor" ya da "görünmüyor" iddiasında bulunmaya hakkı yoktur.²⁹ Ancak Swinburne bu problemi olumlu ve olumsuz görünüşler arasında ayırım yaparak ve olumsuz görünüşten bir hüküm çıkarılamayacağı yönünde bir yaklaşımla çözmeye çalışır. Oysa Wykstra'ya göre asıl problem ilk başta s durumuna dayanarak "p'nin görüldüğü" ya da "p'nin görünmediği" önermesinde bulunmak için yeterli koşula sahip olunup olmadığıdır. Başka bir ifadeyle, bir kişinin s durumuna dayanarak "p'nin görüldüğü" iddiasında bulunabilmesi için gerekli olan genel bir koşulun sağlanması gerekir. Daha önce ifade edildiği gibi bu koşul "makul epistemik erişim koşulu" ya da "CORNEA"dır.³⁰ CORNEA'ya göre:

H şahsının, s bilişsel durumu temelinde, ancak bilişsel yetileri ve bunları nasıl kullandığı göz önünde bulundurulduğunda, eğer p doğru olmasaydı, s'nin H tarafından fark edilebilir bir şekilde farklı olacağına inanması makulse, 'Görünen o ki p' iddiasında bulunma hakkına sahiptir.³¹

Swinburne'ün "görünüş" kelimesinin kullanımına ilişkin getirdiği yorum iki koşula dayanmaktadır. CORNEA ilkesine göre ise bu iki koşul yetersiz olduğu için üçüncü bir koşul eklenmesi gerekir. Swinburne'e göre "it appears (epistemically) that P" diyebilmek için "inanmaya meyilli olmak" ve "duyusal deneyime güvenmek "yeterli iken Wykstra'ya göre "it appears that p" diyebilmek için bu iki koşula üçüncü bir koşul eklenmesi gerekir: duyusal deneyim ile inanç arasında bağ kurma. Swinburne deneyim ile inanç arasında nedensel bir bağlantı kurarken Wykstra, inanmaya meyilli olunan şey ile inanç arasında kanıtsal bir bağlantı kurulması gerektiğini iddia eder. Diğer bir deyişle öznenin kişisel deneyimi, inanç için yeterli bir temellendirme oluşturmaz. Wykstra üçüncü koşulun önemini anlatmak için gülümsemeyen bir kadınla karşılaştığı zaman "Bu kadın benden nefret ediyor." inancına sahip Mort adında birini örnek verir. Mort psikanaliz yoluyla bu inancının patolojik ve

Kabul etmek makulken, masanın olmadığına dair bir görüş belirtmek için ek koşullar gereklidir. Olumsuz görünen bir durumla ilgili yargıda bulunabilmek için kişinin konu hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olması gerekir. Odada masa olmadığı görünüşe göre doğru olsa bile, bu konuda olumsuz bir yargıda bulunabilmek için odanın kapsamlı bir şekilde araştırılması gerekir. Wykstra'ya göre olumlu ve olumsuz görünüşler arasındaki bu ayırım eleştiriye açıktır. Şeylerin nasıl görüldüğü ya da nasıl görünmediğine dair ayırım, cümlelerin nasıl formüle edildiğine bağlıdır. Olumsuz bir ifade olumlu bir şekilde kurulabilir. "Bu odada masa yokmuş gibi görünüyor." yerine "Bu oda boş görünüyor." denildiği zaman olumlu bir yargıda bulunulduğu pekâlâ söylenebilir. Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 83-84.

²⁹ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 84.

³⁰ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 85.

³¹ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 85

hatalı olduğunu kabul eder. Mort bundan sonra kendisiyle gülümsemeden konuşan bir kadınla karşılaştığında bir taraftan kadının kendisinden nefret ettiği inancına kapılır, diğer taraftan bu inancının patolojik olduğunu bilir. Swinburne göre Mort hala “Bu kadın benden nefret ediyor” dediğinde, Swinburne’ün iki koşulu da karşılandığı için inancı doğru olur. Wykstra’nın eklediği üçüncü koşula göre Mort’un “Bu kadın benden nefret ediyor.” demesi doğru olmaz. Çünkü kadının davranışı ile Mort’un inancı arasında kanıtsal bir bağlantı yoktur.³²

Rowe’un “görünmüyor” iddiası da Wykstra’nın koşulunu karşılamamaktadır. Şöyle ki Wykstra, teizmin Tanrı tasavvuru ve insanın bilişsel sınırları dikkate alındığında, böyle bir varlığın yoğun acılara izin verme gerekçesi olan iyiliklerin bizim kavrayışımızın ötesinde olmasının tamamen akla yatkın olduğunu ifade eder. Bu durum teizmin aleyhine olmak bir yana teizmden beklenen bir şeydir. Doğal olarak bu iyiliklerin insanın bilme kapasitesinin ötesinde olması teizm aleyhine kanıt oluşturmaz.³³

Wykstra’nın iddiası Şimşek tarafından argüman formunda şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Tanrı'nın zihni bilişsel alanımızın dışındaki iyilikleri kavrar.
2. Tanrı'nın birçok kötülüğe müsaade etmesiyle ilişkili pek çok iyiliklerin bilişsel alanımızın dışında olması muhtemeldir.
3. Dünyada meydana gelen kötülüklerin bir kısmının anlamı [amacı] yokmuş gibi görünmesi muhtemeldir. (Çünkü Tanrı'nın onlara müsaade etmesini haklı kılacak iyiliğin ne olduğunu sınırlı bilişsel yapımızla tam olarak bilemeyiz.)
- Bu nedenle,
4. Dünyada meydana gelen anlamsız [amaçsız] bir kötülük yoktur.³⁴

Argüman formunda daha açık bir şekilde görüldüğü üzere Wykstra’nın şüpheli teizmi, Tanrı'nın iyilik anlayışının insan idrakinin sınırlarının ötesine uzandığını ve bunun doğal sonucu olarak Tanrı'nın bazı kötülüklerle izin vermesinin iyi nedenlerinin çoğunun, bizim kavrayışımızın ötesinde olduğunu varsayar. Sonuç olarak, dünyadaki bazı kötülükler bize amaçsız görünebilir, bunun nedeni gerçekte iyi bir gerekçeden yoksun olmaları değil, sınırlı bilişsel kapasitemizin onları anlamlandıracak daha büyük iyiliği görmemizi engellemesidir. Bu akıl yürütmeye dayanarak dünyadaki hiçbir kötülüğün nihai olarak amaçsız olmadığı sonucuna varılır.

³² Wykstra, “The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering”, 85-86. Bir şeyin bize nasıl görünüyorsa öyle olduğuna inanmak için, bu inancı destekleyen aklî veya naklî, güvenilir başka delillerin olması gerekir. Cafer Sadık Yaran, ““Eleştirel Deneyimcilik”: Dini Tecrübede Swinburne “Safdıllık İlkesi” Ne Karşı? Eleştirelilik İlkesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2007), 45.

³³ Wykstra, “The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering”, 91.

³⁴ İsmail Şimşek, “William L. Rowe ve “Kötülüğün Anlamsızlığı””, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 1035.

Wykstra öncelikle, acılar ve bu acıların sebep olduğu iyilikler arasındaki bağlantıyı bilmemizin ne kadar olası olduğunu sorar.³⁵ Ona göre geyik yavrusunun çektiği ıstırabın amaçsız olduğuna makul bir şekilde inanmak için, Tanrı'nın geyik yavrusunun acı çekmesine izin verme gerekçesini neden bilmemiz gerektiği konusunda aydınlatıcı bir cevabımızın olması gerekir. Oysa Tanrı'nın geyik yavrusunun acı çekmesine neden izin verdiğini bilemeyiz çünkü Tanrı'nın bildiği şeyler büyük olasılıkla bizim için bilinemezdir. İddiasını desteklemek için Wykstra, garaja bakıp köpek görmediğimizde, garajda köpek olmadığı sonucuna varabileceğimize ancak garaja bakıp pire görmediğimizde garajda hiç pire olmadığı sonucuna varamayacağımıza dikkat çeker. Çünkü garajında pire olsaydı, onları görmemizin pek mümkün olmayacağını düşünmek için sebeplerimiz vardır. Benzer şekilde, Tanrı'nın geyik yavrusunun acı çekmesine izin vermesini haklı çıkarabilecek bir iyilik düşünemememiz, böyle bir iyinin olmadığını düşünmek için bir neden değildir.³⁶ Rowe'a göre Wykstra, Tanrı'nın geyik yavrusunun acı çekmesine izin vererek amaçladığı iyiliğin ne olabileceğini hayal bile edemiyor oluşumuzun, Tanrı'nın var olma ihtimalinin düşük olduğunu gösteren bir gerekçe sunmadığını iddia eder.³⁷

Wykstra, iddiasını desteklemek için iyi ebeveyn analojisine başvurur. Bir aylık bir bebek annesinin sevgisini hissetse bile her acı çekme durumunda ebeveynlerinin amacının daha büyük bir iyiye hizmet ettiğini bilemez. Tıpkı bir bebeğin acısının ardındaki amacı kavrayamaması gibi biz de herhangi bir acı örneğinde, eğer daha büyük bir iyilik söz konusuysa bilişsel kapasitemiz gereği bunu anlayamayabiliriz. Dolayısıyla, derin acının herhangi bir özel durumunda, eğer böyle bir iyilik söz konusuysa onu kavrayabilmek için gerekli epistemik araçlardan yoksun olacağımızı düşünmek makuldür.³⁸

Rowe'a göre iyi ebeveyn analojisi teistlerin, dünyamızdaki korkunç kötülükleri haklı çıkaran iyiliklerin bizim tarafımızdan bilinemez olduğunu varsaymanın makul olduğunu savunurken sıklıkla başvurdukları bir benzetmedir. Buradaki ana fikir, Tanrı'nın biz insanlar için, iyi ebeveynlerin sevdikleri çocukları için neyse o olduğudur. Rowe'un yorumu teistler tarafından çokça tercih edilen bu analojinin aslında teizm için elverişsiz olduğu yönündedir. İyi, sevgi dolu ebeveynlerin, hasta çocuklarının iyileşmesi için bazı kötülöklere izin vermek zorunda kaldıkları doğrudur. Çok küçük bir çocuk, anne babasının nedenlerini anlamayabilir ancak bu durum teizme uygulanamaz. Çünkü ebeveynler çocuklarına güven verir, sevgilerini hissettirir ve çocuklarını teselli etmeye çalışırlar. Ancak birçok insan, acı çektikleri dönemde Tanrı'nın sevgisine ve ilgisine dair verdiği güvencelerin farkında

³⁵ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 87. Rowe bunun yakın bir bağlantı olması gerektiğini belirtir. Bkz. Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 82.

³⁶ Stephen J. Wykstra, "Rowe's Noseum Arguments from Evil", *The Evidential Argument from Evil*, ed. Daniel Howard-Snyder (Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1996), 126.

³⁷ William L. Rowe, *Philosophy of Religion: An Introduction* (Belmont: Wadsworth, 2007), 122.

³⁸ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 88.

olmadan korkunç acılara katlanır.³⁹ CORNEA ilkesi bu analojiye uygulandığında Rowe'un eleştirisi haklı gibi görünüyor. Çünkü ebeveyn ve çocuk ilişkisi insanın bilişsel kapasitesi sınırları içindeyken, Tanrı-insan ilişkisi bu sınırların dışındadır. Wykstra bu analojiyi kullanarak kendisi CORNEA 'ya uymasa da bu ilke hala işlevseldir.

CORNEA ilkesi gereği S kişinin "P görünüyor" iddiasında bulunabilmesi için bu iddia yanlış olsaydı, bunu fark edebilecek durumda olması gerekirdi. Yani Rowe'un "Dünyamızdaki birçok acının bir amacı yok gibi görünüyor."⁴⁰ iddiası bu acıların bir amaca hizmet etmesi durumunda bizim bunu fark edebilmemizin makul olması durumunda geçerli olurdu. Ancak insan bilgisi sınırlı olduğu için Tanrı'nın amaçları insan tarafından bilinemez, dolayısıyla Rowe'un, iddiasıyla ilgili epistemik erişimi yoktur. Yunanca bilmeyen üniversite dekanı bir seramik hocasının, Yunanca ifade kullanan bir felsefe hocasının ne dediğini anlamadığı için "Bu cümle anlamsız görünüyor." demesi ne kadar yanlışsa Rowe'un iddiası da o kadar yanlıştır. Üstelik acı örneklerinin sayıca fazlalığı da Rowe'un iddiasını güçlendirmez çünkü önemli olan acıların miktarı değil, bir amacı olsaydı insanın bunu bilme kapasitesine sahip olup olmadığıdır.⁴¹

Rowe, Wykstra'nın argümanına getirdiği eleştiride Tanrı'nın bilgeliğinin bizim bilgeliğimizin ötesinde olmasıyla, Tanrı'nın bazı kötülöklere neden izin verdiğinin bizim anlayışımızın ötesinde olmasının aynı anlama gelmediğini vurgular. Rowe göre, Wykstra farkında olmadan teizmin önermelerine bir takım eklemeler yapar. Sanki Tanrı'ya inanmanın doğal sonucunun, Tanrı'nın amaçlarının bilinemez olduğunu kabul etmeyi gerektirdiğini varsayar. Oysa bu teizmin Tanrı anlayışından mantıksal zorunlulukla çıkmaz.⁴² Oysa Wykstra göre, teizmin Tanrı tasavvuru üzerine dikkatlice düşünüldüğünde ve Tanrı'nın sonsuz bilgeliği karşısında insanın bilişsel sınırlılığı dikkate alındığında, Tanrı'nın kötülöklere izin vermesinin ardındaki niyetinin kavranılamayacağı sonucu doğal olarak çıkar. Bu durumda teizm doğru olsaydı Tanrı kötülüöe izin vermezdi ya da izin veriyorsa bile bunun ardındaki daha büyük iyiliöi bilmemiz gerektiöi şeklindeki iddia teizmin varsayımları ile örtüşmez.⁴³

Rowe'un şüpheli teizme yönelttiöi bir diöer eleştiri, insanın bilişsel kapasitesinin sınırlılığı argümanının teizme yöneltilebileceöidir. Rowe'a göre şüpheli teistlerin, tecrübe ettiöimiz iyilerin var olan bütün iyileri temsil ettiöinden emin olamayacağımıza yaptıöı vurgu, kötölük argümanındaki çıkarımla ilgili önemli soruları gündeme getirmekle

³⁹ Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 86-87. Bergmann'ın Rowe'un bu analojiye yönelik eleştirisi için bkz. Michael Bergmann, "Skeptical Theism and Rowe's New Evidential Argument from Evil", *NOÛS* 35:2 (2001), 282-284.

⁴⁰ Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 85

⁴¹ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 88.

⁴² Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 86.

⁴³ Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering" 91.

birlikte⁴⁴ şüphecilerin tezleri, belli bir dine inanan teistlerin inançlarına da zarar verir. Örneğin, Mesih'i kurtarıcıları olarak kabul eden ve onun öğretilerine göre yaşamaya çalışan Hıristiyan teistler ölümden sonra görkemli bir yaşam olduğuna inanırlar. Şüphecilerin tezleri göz önüne alındığında, Tanrı'nın kutsal kitaplarda ölüm sonrası yaşamla ilgili vadettikleri de insanın bilişsel kapasitesinin sınırları dışında kalır. Çünkü şüpheci teistlerin söylediği gibi, Tanrı'nın bilgisi dahilinde olan iyilikler ve bunların nasıl gerçekleşeceği konusunda bilgi sahibi olunması mümkün değildir. Tanık olduğumuz iyilerin, var olan bütün iyileri temsil ettiğiyle ilgili kanıt yoktur. Rowe göre şüpheci teistler bazı konularda vahye başvurup her konuda belirsizlik olmadığını savunabilirler ancak bu savunma felsefi açıdan ikna edici olmaz. Bazı filozoflar vahye dayalı cevapları felsefi bir kanıt olarak kabul etmezler. Eğer şüpheci teizm tutarlı olacaksa, Tanrı'nın ölüm sonrası hayatta inananları mukafatlandıracağı konusunda da şüpheci tavrı devam ettirmelidir.⁴⁵

Rowe, Wykstra'nın Tanrı kavramının teizmin standart tanımından uzak olduğunu, kutsal dinlerin Tanrı anlayışını esas aldığını ima eder. Bu nedenle bu dünyada çekilen acıların başka bir dünyada daha büyük iyiliklere yol açacağına inanır. Rowe, daraltılmış teizmin Tanrı anlayışına yönelik bir eleştiri getirirken, Wykstra'nın kutsal dinlerdeki öte dünya inancına dayalı olarak açıklama yaptığını iddia eder.⁴⁶

Rowe'un söylemek istediği şey, eğer insan sınırlı epistemik erişimi nedeniyle Tanrı'nın kötülöklere neden izin verdiği hususundaki niyetini bilemiyorsa, yine insan sınırlı epistemik erişimi nedeniyle Tanrı'nın kutsal kitaplar vasıtasıyla insanlara vadettiği iyilerin ne olduğu da bilemez. Ancak tikel her bir olayda Tanrı'nın niyetinin ne olduğunu saptamamızın zor olması, Tanrı'nın kötölöğe neden izin verdiğiyle ilgili genel bir izah yapılamayacağı anlamına gelmez. Şüpheci teist, Tanrı'nın iman edenlere vadettiği iyilikler konusunda tamamen bilgisiz olduğumuzu söylemek zorunda değildir. İnsan bilişsel kapasitesi sınırlı olduğu için Tanrı'nın her bir eyleminin amacını bilemez ancak bu Tanrı'nın kutsal kitapta vadettiği iyilikleri Tanrı bildirdiği için bilebilir. Pekâlâ, bir teist Tanrı'nın kutsal kitapta bize bildirdiği kadarını bilebileceğimizi, öte yandan diğer konularda kesin bir yargıya varmamak gerektiğini çelişkiye düşmeden iddia edebilir.

4. Dostane Ateizmin Tutarsızlığı

Dostane ateizm yaklaşımı teizmin iddialarının rasyonelliği ile teizme inanmanın rasyonelliği arasında ayrım yaparak geleneksel ateizme göre önemli bir ilerleme

⁴⁴ Rowe şüpheci teistlerin itirazından sonra, "Bildiğimiz hiçbir iyilik, Tanrı'nın dünyamızdaki birçok kötölüğün sona ermesine izin vermesini haklı çıkarmaz." ve "Muhtemelen hiçbir iyilik, Tanrı'nın bu kötölöklere izin vermesini haklı çıkarmaz." Türünden önermelere olan güveninin azaldığını söyler. Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 88.

⁴⁵ Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 90-91.

⁴⁶ Rowe, "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil", 85-86; Wykstra, "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering", 91.

göstermektedir. Ancak bu yaklaşım bazı güçlükler içermektedir. Bu güçlüklerden en önemlisi Rowe'un dostane ateizm kavramı ile neye işaret ettiği hususunda bir kesinlik olmamasıdır. Andre, Rowe'un üstü kapalı bir şekilde iki farklı dostane ateizmden bahsettiğini ileri sürer:

1. Özel gerekçeli ateizm (special grounds atheism): Teizmin rasyonel olduğunu kabul etmekle birlikte ateizme göre delillerinin zayıf olduğunu ileri sürer.
2. Paradoksal ateizm (paradoxical atheism): Teizmin rasyonelliğini kabul eder, aynı zamanda ateistin teistin bildiğinden daha fazla bir şey bilmediğini kabul eder.

Andre'ye göre dostane ateizmin iki versiyonu da kabul edilemez. Özel gerekçeli ateizm yeni bir şey söylemezken, paradoksal ateizm tutarsızdır.⁴⁷ Özel gerekçeli ateizm, teistin deneyimine ve sınırlı bilgisine dayanarak inanmasının onun için rasyonel olduğunu savunur. Ateist de kendi deneyimine ve daha az sınırlı bilgisine göre, Tanrı'nın olmadığına inanmakta rasyoneldir. Yani ateistin bilgisi teiste göre daha az sınırlı olduğu için ateist ayrıcalıklı bir delile sahiptir. Kısaca ateist, teiste göre daha kesin delillere sahiptir. Paradoksal ateizm ise ateistin, teiste kıyasla daha kesin delillere sahip olduğunu öne sürmez. Hem teistin hem de ateistin kendi pozisyonlarını nasıl gerekçelendirdiklerine bakmaksızın rasyonel olarak haklı olduklarını kabul eder. İki dostane ateizm biçiminden ilki tutarlıdır ancak yeni bir şey söylemez. İkincisi yeni bir şey söyler ancak tutarsızdır.⁴⁸

Bu iddialara karşın Rowe dostane ateizmin tutarsız olmadığını şu örnekle açıklar: Bir kişi uzun bir sayı toplamının x olduğuna inanır ve bu inancı için kanıt sunar. Başka bir kişi bu sayıların toplamının y olduğuna inanır çünkü hesap makinesi ile bu sonucu bulmuştur. Birinci kişi hesap makinesinin bozuk olduğunu dolayısıyla kendi ulaştığı x sonucunun doğru olduğunu, diğer kişinin bulduğu y sonucunun ise yanlış olduğunu bilir. Birinci kişi y sonucunun bulan kişinin hesabının yanlış olduğunu bilir ancak hesap makinesinin bozuk olduğunu bilmediği için y sonucuna ulaşan kişinin, bu sonucun doğruluğuna inanmakta rasyonel olarak haklı olduğunu kabul edebilir.⁴⁹ Bu örnek paradoksal ateizmi değil de özel gerekçeli ateizmi destekler. Çünkü bir taraf diğerine göre kesin delillere sahiptir.

Rowe'un dostane ateizmin tutarsız olmadığını göstermek için ortaya koymuş olduğu bu örnek bazı açılardan problemlidir. İlki, eğer ateistin teiste delil üstünlüğü varsa, Rowe neden teistin konumunu rasyonel buluyor. Eğer ikisi de eşit delile sahipse bu sefer de ateist, neden ateizmi teizme tercih ettiğini açıklamalıdır. Yukarıdaki örneğe dönersek x toplamını bulan kişi ateisti, y toplamını bulan kişi teisti temsil etmektedir. Böyle bir olay gerçek hayatta yaşandığı zaman x toplamını bulan kişi y toplamını bulan kişinin bu toplamın doğru olduğuna inanmakta rasyonel olduğunu düşünmek yerine hesap makinesinin bozuk olduğunu söyler ve kendince yanlış olan inancı düzeltir. Düzeltme imkânı yoksa bile yine

⁴⁷ Andre, "The Problem of Evil and the Paradox of Friendly Atheism" 209.

⁴⁸ Andre, "The Problem of Evil and the Paradox of Friendly Atheism" 212-213.

⁴⁹ Rowe, "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism", 340-341.

de y sonucuna inanmanın rasyonel olduğunu düşünmesi pek olası değildir. Çünkü kendisi hesap makinesi olmadan doğru sonuca ulaşabiliyorsa diğeri de ulaşabilir. Düşen uçak örneği ve bu örnek ile ilgili önemli bir husus da Rowe'un bu tür örneklerde neden gerçek bilgiye ateistin sahip olduğunu ilgili bir açıklama yapmamasıdır. Ortada biri doğru diğeri yanlış bilgiye dayanan iki inanç olduğunu varsayalım. Rowe örneklerinde ateistin doğru bilgiye dayalı inanç sahibi olduğunu ima eder. Yani ateistin rasyonelliği ile teistin rasyonelliği aynı değildir. Teist, yanlış bir inanca sahip ancak bu yanlış inanca devam etmek için birtakım gerekçeleri olan bir kişi olarak resmedilirken, ateist doğru inanca sahip olduğu için rasyonel olan bir kişi olarak resmedilir. Teistlerin konumunun bilgi eksikliğine indirgenmesi dostane ateizm isimlendirmesini problemli kılar çünkü ateizmin üstünlük iddiası hala devam etmektedir.

Uçak örneğine dönersek, bir tane doğru var, o da o kişinin 24 saat yaşıyor olduğu. Bu örnekte bu kişinin öldüğünü düşünmek için rasyonel gerekçeler vardır, ancak gerçek bambaşkadır. Buna rağmen öldüğüne inanan kişilerin yaşadığına inanan kişilerden daha rasyonel bir tutum içinde olduğunu da söyleyebiliriz. Kötülük miktarına bağlı olarak Tanrı'nın var olduğuna inanmayı rasyonel bulmak bu örnekteki rasyonel tutumla örtüşmemektedir. Ateistlerin iddiasına göre kötülüğün miktarının fazlalığı reddedilmeyecek bir gerçektir. Aleni bir gerçeğe rağmen bir şeye inanmak hiçbir koşulda rasyonel kabul edilemez. Bu noktada dostane ateizmin tutarsızlık içinde olduğu söylenebilir.

Dostane ateizme getirilebilecek diğeri bir eleştiri de dostane ateistin, teiste karşı dostane tavrının teistin davranışlarına bağlı olmasıdır. Rowe ateistin, din hakkında farklı görüşlere sahip olanlara hoşgörü ve davranmasını önermekle birlikte hoşgörünün karşılıklı olması gerektiğini şu şekilde ifade eder: "Bu, sahip olduğumuz Tanrı görüşünden dolayı bizden nefret eden veya bizi hor görenlere karşı dostça davranmaya devam etmemiz gerektiği anlamına gelmez. Bu, bizimle böyle bir ilişkiye karşı olmadıkları sürece, teistlerle, agnostiklerle ve ateistlerle dostluğa açık olmamız gerektiği anlamına gelir."⁵⁰ Dostane ateizm ötekine olan saygı ve hoşgörüsünün kendilerine saygılı ve hoşgörülü olanlarla sınırlı olması, dostane ateizmin felsefi bir tartışma mı yoksa pratik hayata dönük bir tavsiye mi olduğunu belirsiz bırakır.

Sonuç

William L. Rowe dostane ateizm kavramı ile teizm ve ateizm arasında hoşgörüye dayalı bir diyalog zemini önererek din felsefesi tartışmalarına katkı sağlar. Dostane ateizm, söylem olarak, teistlerin Tanrı'ya rasyonel gerekçelerle inanmış olabileceklerini iddia etmesiyle geleneksel ateist tutumdan farklılaşır. Bununla birlikte dostane ateizm kavramının kullanımı hem epistemik hem de tutarlılık açısından problemlidir. Özellikle Rowe'un

⁵⁰ Rowe, "Friendly Atheism Revisited", 13.

teistlerin inançlarının rasyonel olabileceğini açıklarken verdiği örneklerde, ateistlerin delilleri rasyonel olarak doğrulanabilirken tesitler, rasyonel temeli olmayan önermeleri bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak doğru zannedenler. Bu durumda teist inancında rasyonel olarak haklı olabileceği ancak inandığı şeyin rasyonel argümanlara dayanmadığı sonucu çıkar. Böylece dostane ateizmin geleneksel teizmden farkı bulanıklaşır. Teist ve ateist argümanları eşit görmesi durumunda da dostane ateizm kullanımı içsel bir tutarsızlıkla sonuçlanır.

Rowe'un ateizmini temellendirdiği "amaçsız kötülük" argümanı ve "şüpheli teizmin" itirazları dikkatle değerlendirildiğinde, şüpheli teizmin insanın bilişsel sınırlarına dikkat çekerek kötülüklerin görünürde amaçsız olmasının onların gerçekten amaçsız olduğu anlamına gelmeyeceği itirazı oldukça önemlidir. Bu itiraz, Rowe'un argümanını geçersiz kılmasa da argümanın gücünü zayıflatmaktadır.

Sonuç olarak Rowe dostane ateizm kavramı teizm-ateizm tartışmalarına farklı bir bakış açısı ortaya koysa da iddiasının özü itibarıyla geleneksel ateizmden ne kadar farklı olduğu üzerine daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Kaynakça | References

- Andre, Shane. "The Problem of Evil and the Paradox of Friendly Atheism". *International Journal for Philosophy of Religion* 17/3 (1985), 209-216.
- Anselm, Monologion and Proslogion: with the Replies of Gaunilo and Anselm. çev. Thomas Williams. Indianapolis: Hackett Publishing, 1996.
- Bergmann, Michael. "Skeptical Theism and Rowe's New Evidential Argument from Evil". *NOÛS* 35/2 (2001), 278-296.
- Jeffery, Johnson. "From Friendly Atheism to Friendly Natural Theology: The Case for Modesty in Religious Epistemology". *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* 7 (2003), 125-142.
- Rowe, William L. "Friendly Atheism Revisited". *International Journal for Philosophy of Religion* 68/3 (December 2010), 7-13.
- Rowe, William L. "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil". *International Journal for Philosophy of Religion* 59/2 (April 2006), 79-92.
- Rowe, William L. "The Evidential Argument from Evil: A Second Look" *The Evidential Argument from Evil*. ed. Daniel Howard-Snyder. 262-286. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1996.
- Rowe, William L. "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism". *American Philosophical Quarterly* 16/4 (Oct. 1979), 335-341.
- Rowe, William L. *Philosophy of Religion: An Introduction*. Belmont: Wadsworth, Third Edition, 2007.
- Swinburne, Richard. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon Press, Second Edition, 2004.
- Şimşek, İsmail. "William L. Rowe ve "Kötülüğün Anlamsızlığı"". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 1023-1040.
- Wykstra, Stephen J. "Rowe's Noseeum Arguments from Evil". *The Evidential Argument from Evil*. ed. Daniel Howard-Snyder. 126-150. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1996.
- Wykstra, Stephen J. "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering: On Avoiding the Evils of 'Appearance'". *International Journal for Philosophy of Religion* 16 (1984), 73-94.
- Yaran, Cafer Sadık. ""Eleştirel Deneyimcilik": Dini Tecrübede Swinburne "Safdıllık İlkesi" Ne Karşı" Eleştirelilik İlkesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2007), 25-54.
- Yıldız, İbrahim. *Delilci Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2023.